

De geschiedenis levend maken

Ervaringen met een herdenkingsproject op school

Door: Madeleine Corstens

We zijn in de buurt gaan vragen wat jongeren van 15 weten over de oorlog en kwamen uit bij Chaja Spanier en haar vriendin Lara Schoen. Zij zitten beiden in 3 vwo aan het Thomas à Kempiscollege. Ze vertellen over een project op initiatief van hun lerares maatschappijleer om op onderzoek uit te gaan naar de geschiedenis van 1940-'45, gevangenkampen en Jodenvervolging in Arnhem en omgeving. Leerlingen van het Thomas à Kempiscollege zullen worden betrokken bij de onthulling van het monument ter nagedachtenis aan Joodse Arnhemmers die zijn verdwenen en omgekomen. Onder het interview vindt u de beschrijving van het lesproject. Chaja en Lara brachten ons ervan op de hoogte en vertelden over hun ervaring met het project. Hun conclusie is dat ze er vooraf toch niet zoveel van wisten.

Familiegeschiedenis

Op de eerste plaats hebben Chaja en Lara tijdens het project gezocht naar de geschiedenis van hun eigen familie ten tijde van de oorlog. Lara heeft een grootvader die Jehova's getuige was en om die reden is opgepakt en vijf jaar heeft vast gezeten in een Duits werkkamp. Hij heeft het wel overleefd. Tijdens zijn leven wilde hij er nooit over spreken, maar na zijn dood zijn er wel brieven gevonden. Hij kwam getraumatiseerd terug uit de oorlog en niemand wist goed hoe daar mee om te gaan. Na het bezoek aan het kamp Vught heeft Lara samen met haar moeder voor het eerst een paar van zijn brieven gelezen. Die gaan vooral over alledaagse onderwerpen zoals het verzoek om extra kleding of eten. Vragen om nieuws over zijn familie en de hond in Nederland, maar geen informatie over zijn persoonlijke situatie in het kamp. Misschien beseftte hij heel goed dat als hij zou klagen de brief nooit naar huis doorgestuurd zou worden.

Chaja heeft Joodse overgrootouders die de oorlog ook overleefd hebben. Haar opa is ook Joods, maar volgens de Joodse traditie is Chaja zelf niet Joods omdat haar moeder niet Joods is. Ze is ook niet opgevoed met de joodse rituelen, maar haar vader heeft er haar veel over verteld en doet dat nog steeds. Haar overgrootvader en overgrootmoeder ver-

Chaja Spanier (l) en Lara Schoen

loofden zich vlak voor de oorlog. Op dat feest was de familie in groten getale aanwezig. Daarvan is een mooie foto gemaakt.

Aan het begin van de oorlog moesten beiden onderduiken op verschillende adressen gedurende de hele oorlog. Zij wisten niet van elkaar waar de ander was en ook niet of die nog leefde. Pas na de oorlog vonden zij elkaar terug en konden ze trouwen. De foto's van die naoorlogse dag laten dan opvallend veel minder familieleden zien.

Kamp Vught

Deel van het project was een bezoek aan kamp Vught of kamp Westerbork. Chaja en Lara brachten een bezoek aan kamp Vught. Dit bezoek maakte op hen de grootste indruk van het hele project. Het monument van de 1269 kleine kinderen die bijna allemaal zonder ouders op transport moesten naar Sobibor riep bij alle klasgenoten emoties op. Iedereen was stil gedurende de rondleidingen en luisterde zeer aandachtig. Dat is wel eens anders bij verplichte lezingen! Chaja trof op het kindermontument de namen aan van twee jongetjes van 8 en 11 met haar eigen achternaam. Toen kwam het verdriet om al die gestorven kinderen die nog maar net aan het leven begonnen waren, ook voor haar klasgenoten wel heel dichtbij. Het was zo moeilijk te begrijpen dat mensen hiertoe in staat zijn.

Ook het verhaal van de vergeldingsmaatregel in opdracht van de kampcommandant op zaterdagavond 15 januari 1944 maakte grote indruk. Een aantal vrouwen had een protest laten horen, waarop hij zo veel mogelijk vrouwen in één cel liet opsluiten. In totaal werden vierenzeventig vrouwen in cel nummer 115 samengeperst, op een oppervlakte van negen vierkante meter, zonder ventilatie. Na veertien uur werd de cel weer opengemaakt en bleken tien vrouwen te zijn overleden. Ook werden er proeven gedaan op mensen alsof het dieren waren. Chaja was verbijsterd toen ze hoorde dat er ook een lijkenkamer en stookovens waren voor de mensen die in kamp Vught stierven. Ook het feit dat de kampbewoners de hele tijd in het kamp in dezelfde kleren bleven, schokte. Aan de gezichten van je klasgenoten zag je dat het op iedereen veel indruk maakte.

Lezing

Chaja en Lara vertelden dat de lezing van opperrabbijn Jacobs ook veel losmaakte bij leerlingen. Zijn verhalen over antisemitische reacties op het dragen van een keppeltje. Wat hij overigens ondanks het advies om dat misschien dan maar niet meer te doen juist wel blijft doen. Ook is hij lang geleden een keer met opzet bijna aangereden. Hij wordt ook regelmatig bespuugd of uitgescholden. De meeste leerlingen wisten niet dat de joodse middelbare scholen in Amsterdam extra beveiligd moeten worden vanwege diverse bedreigingen. Bizar dat joden nu dus nog steeds niet kunnen laten zien wie ze zijn. Mensen vermoorden alleen wegens hun ras. Veel leerlingen vroegen zich af of dit nu nog steeds gebeurt.

Stolpersteine voor ter nagedachtenis aan de familie Cohen

Stolpersteine in Arnhem

Alle leerlingen hebben een aantal in Arnhem gelegen Stolpersteine bezocht en sommigen hebben ook meer informatie gezocht over degenen die daarop genoemd worden. Vlakbij onze wijken liggen er vier ter hoogte van de Van Lawick van Pabststraat 107 (voor Gall en Gall) ter nagedachtenis aan de familie Cohen.

Als je opzoekt wie de mensen waren die daar woonden, gaat het meer leven. Vooral van mensen die zijn omgekomen in de kampen is er door die struikelsteen met hun naam erop voor hen toch een persoonlijk monumentje. Een plaats waar je alleen om hen kan rouwen. Lara had er voordien nog nooit over gehoord en dat gold ook voor de meeste van haar jaargenoten. Voor Chaja's overgrootvader ligt er ook een steen met zijn naam erop. Iedereen ging met respect om met de Stolpersteine. Niemand ging eroverheen lopen of erop staan.

Vooraf een beetje sceptisch

Niet alle leerlingen waren meteen enthousiast over het project. In het derde leerjaar staan vaste excursies gepland. Met de leraar Duits naar München en met Frans naar Luik. Deze werden geschrapt om zo tijd vrij te maken voor het bezoek aan de kampen en voor de extra opdrachten waaraan de leerlingen moesten voldoen. Toen moest er ook nog van de twee sportdagen één worden ingeleverd! Aanvankelijk was er nogal wat onrust over ontstaan, maar die negatieve reacties zijn wel grotendeels verdwenen.

Je verplaatsen in toen

Lara en Chaja kijken terug op het herdenkingsproject en zijn vooral onder de indruk geraakt van de verhalen die je leest en hoort over personen die dit meegemaakt hebben. Jij had het ook zelf kunnen zijn. Hoe belangrijk vrijheid is, ervaar je pas als je in het kamp bent en ziet dat die mensen van je eigen leeftijd of zelfs je eigen familie helemaal geen vrijheid meer hadden. Dan besef je pas wat je zelf in zo'n situatie zou missen.

Wat kun je eraan doen als individu? Kun je er in je eentje iets aan doen? Als grote groep ben je sterker. Door die al eeuwen bestaande antisemitische tendensen vinden ze het moeilijk voor te stellen dat de Joden ooit helemaal vrij zullen zijn.

Herhalen honderd malen

Jonge mensen weten er veel te weinig over. Dat bleek wel voorafgaand aan dit project. De leerlingen van de derde klassen hebben nu enigszins ervaren hoe het is om sterk ingeperkt te worden in je vrijheid van doen en laten en van meningsuiting. Verreweg de meeste leerlingen waren er echt onvoldoende van op de hoogte. Dat is mede de reden waarom het Thomas à Kempiscollege volgend jaar dit project gaat herhalen.

Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen
en herhaal ze honderd malen
Alle malen zal ik wenen

Leo Vroman

Het herdenkingsproject

De leerlingen uit de derde klassen havo, atheneum en gymnasium van het Thomas à Kempiscollege, 280 in totaal, hebben zich tussen begin april en 25 juni verdiept in de Holocaust. Eerst in de geschiedenis van de Holocaust in het algemeen met onder andere een bezoek aan de voormalige kampen Vught en Westerbork. Daarna hebben zij zich verdiept Jodenvervolging in Arnhem. Naast de lessen die gegeven werden door de docenten levensbeschouwing werd bij geschiedenis extra aandacht besteed aan de eerste helft van de 20e eeuw. Daarmee bereidden de derdeklassers zich voor op hun betrokkenheid bij de onthulling van het monument op 17 november 2019 ter nagedachtenis van de Joodse slachtoffers van de Holocaust uit Arnhem.

Hoe maak je de geschiedenis levend voor jongeren die er naar eigen zeggen niet zoveel van weten?

De bevlogen docente levensbeschouwing Anita Hendricx nam het initiatief voor dit schoolproject. Het begon met een ronde van informatie en verdieping, een bezoek aan genoemde kampen om dichterbij de ervaring te komen en een verwerkingsopdracht waarbij ze konden kiezen uit vijf verschillende vormen:

- Dagboekverslag van het bezoek aan het kamp Vught of Westerbork
- Gedicht over Arnhem en de Holocaust
- Aankondigingsposter voor de herdenking en onthulling van het monument
- Lied over de Joodse Arnhemmers en de Holocaust
- Film over de Stolpersteine (struikelstenen) of over Joodse Arnhemmers.

De betrokken docenten hebben van de 280 ingekomen bijdragen eerst per klas een selectie gemaakt in elk van de vijf categorieën om die vervolgens terug te brengen tot drie definitieve nominaties in elke categorie.

De genomineerde werkstukken werden door de makers gepresenteerd aan de jury waarin actieve leden van de Arnhemse Joodse gemeenschap zitting hadden, de initiatiefnemers van het monument en betrokkenen van de school. Ook een journalist van de Gelderlander zat in de jury.

De jury koos in elke categorie één winnaar. Deze vijf zijn op een ontbijt uitgenodigd met burgemeester Marcouch en worden nauw betrokken bij de onthulling van het monument in november.

De eerste prijs van de filmopdracht werd gewonnen door Tim van Warmerhoven. Dit filmpje kunt u vinden op de website van De Penseelstreek. Hij zocht de achtergronden uit en vond foto's van de mensen die genoemd staan op vier Stolpersteine die liggen bij Nieuwstad 28 en Wielakkerstraat 40a.

<https://www.youtube.com/watch?v=EdDLiCxlZMs>

Concentratiekamp

Niet dan de stem van een kind op den weg
is genoeg om volkomen gevangen te zijn.
Achter het prikkeldraad wuiven de heesters;
wat verder staan boomen, en rein
In de lucht van den zomer klinkt eensklaps daarachter
het heldere, hooge geluid
Van 't kind, dat plezier heeft, en 't weet niet hoezeer het
voor allen de vrijheid beduidt.

Antoon van Duinkerken over Kamp St. Michielsgestel
(fragment)